

Ivan Olbracht. **O zlých samotářích.**
Vilímkovy knihovny svaz. 119. V Praze 1913.
Str. 180.

Nevím, chová-li který novellistický druh pro mladého básníka nebezpečnější svody než onen, v němž se nám představuje homo novus Ivan Olbracht a ježž sám nazývá »tuláckými povídkami«. Psychologická kresba důsledných a vytříděných odbojníků proti společnosti, věčně dětinských pariů, zamilovaných do volných oblak a do divokých možností nejistých zítřků, vzdorovitých a zase snivých buřičů, pohrdajících pouty zásad třeba sebe revolučnějších, má dnes, čtyři sta let po Villonovi, tradici tak mocnou a jednodušnou, že může býti mladému talentu přímo kletbou. V rozhodném postoji tuláka, jenž jednou rukou prudce odmítá všecek řád a zákon, zatím co druhá paže vztahuje se horoucně po přírodě ztajené kdesi ve volných dálkách, v typickém onom gestu, o něž se sdílí Hamsunův tulák-impressionista s Gorkého tulákem-ideologem, shledáváme cosi ustrnulého, ba, řeknu to i za cenu domnělého paradoxu, cosi konvenčního. Látková odvaha, kterou předpokládají tulácké náměty, bývá zpravidla nepoměrně menší než psychologické pohodlí, jež promíjejí; poetisace všeho drsného a hrubého, běžná v těchto sujetech, svádívá k lacinému postupu negativnímu, o mnoho přístupnějšímu, než jest pozitivní vytváření nových typů; pudový a naivní naturismus, opájející se divokou změťí dojmů a nálad bludného dítěte přírody, zdá se mně methodou daleko snazší než propracovaná a zdůvodněná determinace společenská. Odtud prudký úspěch, levná sláva, ale

¹⁰⁾ Lovelace, *Astarte*, str. 180 n.

I náhlý umělecký pád Maxima Gorkého, jehož bosáci písní na nás antikvovaněji než loupežníci Schillerovi. Ovšem, povídky Olbrachtovy nedají se prostě zahrnouti pod tento typ tulácké psychologie, ač s mladistvým opojením zpívají o svobodném sňatku divokého srdce s nespoutanými živly, ač vzdorně karikují počestníky a hodnostáře nudné společnosti, ač znají pathos hladu, loupeže, pomsty. Nepřijaly pouze ohnivý křest vzduchu, nýbrž ponořily svá barbarská těla i do éirých a hlubokých studnic soucitu. Jsou v nich kapitoly, které na první pohled dají se odvoditi od Šlejharova misanthropického altruismu: táž vroucnost soustrastí se všim ponížným a trpícím stvořením, táž horečná něha s ubožákem provázená bezmezou obžalobou klidných a spokojených usedlíků, týž extatický výřik tonhy po vykoupení... Nechci tvrditi, že by šlejharovská koncepce společnosti a šlejharovská metoda lyrického naturalismu mohly sejmouti ona nebezpečí, která přináší tradice povídek tuláckých: naopak, jsou tu zase úskalí nová. Věru, Ivan Olbracht musil podstoupiti těžký zápas, chtěl-li v rámci daném methodou i náměty zdůrazniti svou vlastní svěbytnost, kus svého nejoprávdovějšího umělectví. Jsem přesvědčen, že v zápasu nepodléhl.

Jeho kniha o zlych samotářích, o dobré přírodě a o ničemné společnosti ctnostných a majetných lidí má tři povídky. Nestojí všechny na téže stupni hodnoty; naopak jistým dramatickým kouzlem knihy Olbrachtovy jest, jak postupně od lehké a skoro ledabylé skizzy impresionistické propracovává se k pevné, zákonné stavbě dějové, jak pozvolna učí se stavěti kontrasty, operovati foliemi, podřizovati náladovou lyriku a psychologickou zajímavost promyšlené kompozici povídkové. Umělecky nejprimitivnější jest první příběh »Jozka, Forko a Pavlina«, v celku běžná tulácká povídka pošklebující se úřední spravedlnosti i prázdnotě občanského blahobytu a vyhnaná v závěru k mohutnému lyrismu, kdy v plesné a vášnivé apotheose volně řeky Jizery horuje pohanské zosobnění přírody. Nahodile a povrchně jsou sraženy obě tulácké figury, tulák dítě a básník Jozka a tulák muž a řemeslník Forko; také milostné dobrodružství s Pavlinou není pevně a účelně vkloubeno. Avšak přece kmitne stranami této povídky, kterou mohl napsati pouze mladý básník pravého lyrického posvěcení, jednou blesk vypravovatelského umění: to tam, kde Jozka počne nenáviděti Pavlinu, tulačku ze záliby, za to, že znesvětila jemu, tulákovi z poslání, největší, nejzářivější, jedinou illusi života... Jakési zrcadlení tragédie mužovy a ženiny duše jest tu lehounce naznačeno. Šlejharovský příběh o »Rasících«, podobný nejbolestnějším a nejlepšímu číslům později nedosažených »Dojmů z přírody a společnosti«, nemá pevnější kostry dějové, nýbrž vyčerpává se zá-

jím psychologickým. Myslím, že Olbracht jde o několik palců hloub než Šlejhar, když podává svou diagnosu soužití psa a člověka. Jeho sklon ke kontrastu zase proniká: kde Šlejhar by v největším soucítění spjal bídneho vyvržence psího s ubohým vyděděncem lidským, aby si rozuměli, sebe těšili, sebe vykupovali, tam Olbracht dovozuje, jak deklassovaná, zavilá, záštíplná dova přijímá symbiosu s psancem a zavržencem dogy za cenu divé nenávisi, pomstychtivého číhání, mismu křčí se na dně povídky, vyvrcholené zlou grimassou, zběsilým postojem.

Oba tyto příběhy zdají se pouhou prozatímní skizzou proti psychologickému a epickému umění »Žaka«. Mnohý čtenář a snad i nejjeden kritik dají se především oslniti názornou a suggestivní silou, již tu Olbracht rozvinul v líčení prostředí malé zbědované tlupy venkovských komediántů, kterým se vpil až do morku kostí, vyzpovídav je z jejich ctižádosti i z jejich fantasie, pochopiv jejich bídu, ale také jejich pýchu, porozuměj jejich ženám a zvířatům, našed ostře zkrácené slovo pro jejich artistické gesto i proletářský pád... tady Olbracht nevytvoril nic menšího než české »Bratry Zemganno«, byť ve zmenšeném formátě. Je-li však román Goncourtovů i přes symbolickou svou náplň především naturalisticky pedantickou studií milieu, podává Olbrachtův »Žak« nepoměrně více. Zase jest kontrast kompozičním klíčem: ale kolik hluboce lidské tragiky dovedl zaklísti do protikladu panské povahy Zakovy, která temně a němě hledá pomstu na ženě milence a služebné povahy Frickovy, jež hlasně a nedočkavě žene se ke křivíně na muže jej kdysi sníživším! Jak delikátně vyřešil si poměr těchto dvou protilehlých charakterů, z nichž jeden dává a druhý vždy přijímá, jeden klade hádanky a druhý hyne, luště je a nerozuměje jim zcela. Není malby prostředí sebe největšího, která by mohla znamenati tolik, jako tento pohled na dno duší spiatých tragickým zákonem polarity, pohled proměněný v básnický čin při veškerém letném provedení některých partií. Zde, právě jen zde, jest budoucnost, jest vývojový problém Ivana Olbrachta: tulák sem, tulák tam, komediánt neb rasík, goncourtovská drobnomalba milieu či vzdorné meditace à la Gorkij... člověka chceme v dramatických peripetiích jeho osudu. Ivan Olbracht jest kdosi, od koho smíme toto tragické lidství čekat.

Arne Novák.

Doporučujeme:

Psychologie bez duše.

Napsal Dr. F. Mareš, profesor tsiologie.

Nákladem »Přehledu«. — Cena 80 hal., pro abonenty 60 hal.

Z NOVÉ ČESKÉ BELLETRIE.

II.

Poznání, že detail sebe původnější nemá v umělecké tvorbě hodnoty jiné než jako materiál, plně ještě nezvítězilo v knižní prvotině Ivana Olbrachta „O zlých samotářích“ (nákl. J. R. Vilímkovým). Rozednívá se však již velmi zřetelně v druhé a třetí povídce knížky.

První číslo debutu „Jozka, Forko a Pavlína“ zůstalo pouhou studií, ovšem velmi pozoruhodnou, avšak bez pevnější komposice. Tady jako by autor teprve zkoušel paletu: epizody ze života a působení tulácké trojice jsou tu řazeny zcela koordinovaně. Ukázal však již, jak výrazně zná charakterisovat, zejména na postavě Pavliny, vykupující krásu jednoměsíčního toulání ukrutným bitím, jež jí vždy očekává, i potomní celoroční nudou a dřinou. Najdete tu i momenty ryzí poesie tulácké (na př. onen, kdy Jozka s Pavlinou si kutá lože do stohu vonné slámy, nebo kdy nad řekou medituje o tuláckých ústrcích a sní odvetný sen o požáru); setkáte se s partii drsného taškářského humoru (Jozka ze žertu vyleká za tmy Forko-Firku, houkaje naň za soumraku jeho groteskní jméno tajemně zdušeným hlasem jako sýček a sklídí za to řízný kamarádký výtopek), nebo s passážemi mocného živelného lyrismu (zejména v závěrečné vášnivé apotheose svobody a nespoutané přírodní volnosti, symbolisované věčně mladou, burnou řekou horskou). Také již se zde prokázal Olbracht psychologem pronikavé jemnosti: v motivaci rozchodu obou nahodilých milenců, když Pavlína posměchem potupila Jozkův vzpomínkový idól, kterousi cirkusovou hvězdu. A především ovšem podal tu v uvolněnější faktuře nepřehranou hojnost nových podrobností materiálních. Jsou to výtečky naturalistického studia autorova k přírodopisu člověka tu láka, tékavého poetického ničemy a samotářského snivce, horečně piissátého k darům přírody, ale též prudce reagujícího na útlak sociálního prostředí; příspěvky k psychologii tvora, který stále musí unikat před psím čichem četníků a vždy je hotov k pudovému činu, k zlému činu po smyslu sociální morálky.

Kořist těže důkladné přípravy empirické, jenže specialisované až odbornicky na prostředí potulných artistů cirkusových, pozitivní a detailové znalosti, schopné bezpečně sic navoditi illusi pravdy,

nicméně o sobě ještě nezpůsobilé budít pronikavější vzněty esteti-
cké, mnoho prostoru zaplnily též v druhé, nejrozměrnější po-
tívce „Žak“. Chvillemi se tím až trhá epická nit, kol níž skrysta-
lovisovat se měla veškerá ta detailní sytost popisná. Avšak pod pas-
lósne vrstvenými barvami, pod nakupenou tříští pozorovatelskou
ne vždy podřízenou záměrům celku, hýbe se již prudký drama-
tický dvíh. Chvillemi byl dosti silný, aby zcharakterisoval ony
hmotné prvky a aby celou práci zorganizoval k slibnému pokusu
o epickou kompozici většího rytmu. Autor tady nejen širokým
štetcem maluje kočovný život komediantské tlupy, ale proniká
i do nit, snů, fantasií této zvláštní odrůdy bohemské. Vystihuje
její hrdost a proletářské opovržení ženou, primitivní perspektivu
a silně jednostrannou sociální logiku „uražených a ponížených“.
Úzkost této společenské filosofie arci ihned vystoupí, jakmile spi-
sovatel sám stane na vyšším stanovisku epickém. Tehdy citelně
mu chybí objektivnější klíč a obzíravější hledisko. Přes to k ne-
popíratelně mohutnému tragickému efektu podařilo se mu skon-
trastovat užaslou naivitu, žvavou servilní oddanost a bezhlavou
překotnost úponkovité povahy Frickovy se zamklou pýchou, nes-
smířitelnou tvrdostí a ocelově chladnou pružností dravčího natu-
relu Žakova. Mladší sourozenec, nepochopiv temného, pomsty-
chtivého učení staršího, který navždy rozpadl se se společností
pro zradu ženinu, malicherně jako v bezděčné parodii a k vlast-
ní záhubě bere krvavou odplatu na člověku, jenž mu kdysi,
v dětství, přivodil otcovský výprask a celé tlupě nucený odchod
z obce.

Třetí z povídek, „Rasík a pes“, je nejvyrovnanější číslo jednot-
né intonace a temného psychického koloritu. Není zde tolik
samoučelné a minuciévní monografické drobnomalby, jako v „Žaku“.
Za to je tu zajímavý detail přísněji hodnocen i tříděn. Vše bez-
pečně tu slouží rozvíjenému temat, jehož psychologický sub-
strát je stejně původním nálezem spisovatelovým, jako cenným
rozšířením jeho ideové klaviatury. Totiž obohacením o jemný od-
stín sociální kritiky, dosud u Olbrachta založené jedině na proti-
kladu bidné lidské společnosti a dobré přírody a na příliš čistot-
ném rozlišení mezi zlými držiteli moci a trpícími vydeděnci society.
Člověka-rasa tady zprvu těší, že má někoho, na kom si vylévá
vzteky a rozmary, kdo se před ním třese jako se on chvěje před
hajnými a četníky. A hle, zvíře násilně podrobené konečně od něho
bez hlesu snáší bití a ústrky. Ale oplátí mu hrozně v nejbolest-
nější chvíli, kdy člověk opuštěn družkou a podupán osudem chce

se přivínouti k němé tváři. Zrovna teď naň divoce vycení zuby —
a dvě nesmířitelné protivnické bestie stojí proti sobě stejně zlé a
zavilé. — Celá věc má podivuhodně ucelený timbre a relativně
dostupuje i nejvyšší úroveň stylové: je v ní aspoň nejméně míst,
kde jako by byla autorovi barva náhle zaschla a on odbočil v žur-
nalistický referát. Cituji z ní na doklad místo, upomínající sug-
gestivní zhuštěnosti malby na nádherný „Běžin luh“ Turgeněvův;
passáž, kdy rasíci rozdělali v lese na ohromném vřesovišti oheň
a pekou si k večeři malého psíka: „Sešefilo se, okraje hvozdů
kolem dokola se srazily v černý neprostopupný pás, kvitky vřesu
splynuly v temně fialové jezero . . . Paseka voněla chladnými vů-
němi lesa a večera. Svět byl daleko odtud . . . Opodál ohniště stál
v zhuštěném šeru koly do vřesu zabořený vozík a vedle něho,
hlavu na předních tlapách, zamračeně ležela ke kolu přivázaná
doga. — Přikládali nové kupy roští a oheň je hltavě stravoval,
šlehal plameny vzhůru a praštěl a fičel, zbarvil vřesové jezero oran-
žovou záplavou a lehl si odleskem na stěnu lesa, osvětil ostře
vozík v povzdálí a zoufalé psí oči.“

Jiný debutant, který soustředil pozornost na tutéž společen-
skou spodinu jako Olbracht, je Karel Chvoj ve své „Zpovědi
tuláka Pyšvejce“ (nákl. Frant. Švejdy). Jeho zájem je arci rázu
spíš morálního než dušeslovného a estetického. Je tím vřelejší a
účastnější; autor zřejmě soucítí s hrdinou, vyobcovancem společ-
nosti, který i po letech strážní a béd zachoval si poctivý kus
mravní síly. Jeho tuláka stálo vždy těžké vnitřní krize, než podlehl
nutnosti a odhodlal se k žebrotě anebo ke krádeži; udatně bojo-
val s každým hnutím nejpřirozenějších pudů, s žízni sociální msty
i s chtičem pohlavním.

Konfesse tyto jsou proloženy hojnými didaktickými reflexemi,
které místy převažují epické těžiště skladbičky. Prvotina doku-
mentuje nicméně vedle ušlechtilých autorových tendencí dosti těž
vážného studia látkového, které zasloužilo, aby bylo dokonaleji
zmoženo též slohově: forma, žel, je dosud zcela primitivní.

Ivan Olbracht: O zlých samotářích.

Nákl. J. R. Vůlka. Cena K 3.—

Jest to již několik let, co Ivan Olbracht vystoupil ponejprv na veřejnost, tuším že v »Rudých Květech«. Hned na ráz tehdy zaujala výrazná síla jeho podkrkonošských obrazů a sociálních veršů. Pak se na delší dobu odmlčel, až nyní přichází s celou knihou. Myslím, že se neprohřešil proti přáním jejího autora a že naopak čtenářům jejím se jen zavděčím. Řeknu-li jim, že málo známé jméno Ivan Olbracht jest pouhým literárním pseudonymem soudruha Kamila Zemana, člena redakce vídeňských »Dělnických Listů«, kterýž stojí v těsném vztahu k literárnímu jménu velmi známému. Mínil jsem totiž k Antalu Staškovi; jest tento romancier Podkrkonoší, spisovatel »Blouznivců našich hor« otcem mladého autora »Zlých samotářů«. Není dojista bez významu znát vlastní osobnost, která se za pseudonymem Olbracht tají. Neboť postavení její v sociální demokracii vysvětluje volbu motivů a ráz sociálního cítění, o němž kniha svědčí; rodinný pak vztah dává nám přemýšlet o zajímavém případě dědičnosti talentu a zároveň označuje ony české kraje, které spisovatel, po leta již ve Vídni žijícímu, tanulý při psaní těchto povídek na mysl.

Tyto povídky jsou tři a »zlí samotáři«, o nichž jedná. Jsou: tuláci, komediantí, ras a jeho žena. Tím už jsou naznačeny příčiny a

povaha jejich samotářství; ono není u nich osobní libůstkou, nýbrž krutým osudem. Tito samotáři jsou vyvrženci společnosti a krouží po jejím obvodu, stále jednou nohou z ní ven i z její morálky. Jejich samota, to není jen nějaké melancholicky rozkošnické obcování duše se sebou samou; tato samota znamená blud, noci pod širým nebem, nejstrašnější příkopi, jež může spáchat člověk na člověku. A v této samotě rodí se pak zlé činy; psanec společnosti stává se pak jejím škůdlníkem. Tulák Jozka Stárků v první povídce jest poměrně ještě nejlepším z těchto zlých samotářů. Jeho tuláctví jest jaksi zvoleným systémem života jako u podobných typů Gorkého. Je zdravý a mlád a mohl by žít jinak, kdyby chtěl; ale tento syn českého Podkrkonoší má v sobě lenost neapolského lazzarona, něco zároveň z jeho vášnivosti, ale i něco z jeho uměleckého gesta. Je to sprostý zloděj, ale nosí v srdci sladký sen o Arabele, krasojezdce z cirků, kde kdysi byl zaměstnán, ve jménu tohoto krásného snu opouští pohrdavě erotické dobrodružství ve stohu slámy a když pak, přistižen při noční krádeži, uniká šťastně četníkům, slyší z vln Jizery šumět lásavou píseň, on tulák-báseň, vytvořený nejen ze smutných poznatků sociálních, ale i z jistých rousseauovských či romanticko-anarchistických (či jak bych je nazval) představ o dítěti přírody, jehož silné a sladké instinkty se vymknuly poutům společenské morálky.

Při druhé povídce tane nám na mysl jiné jméno z cizích literatur, bratří Goncourtové se svými »Bratry Zenganno«. Olbrachtův »Žak« může platit za zajímavý český pendant proslulého tohoto románu akrobatův. Zde to jsou jen chudí čeští komediantí se vši psotou své existence, ale vypravování o nich je hodno výše uvedeného srovnání pro bohatou autorovu znalost zvláštní této životní sféry, pro pronikavost jeho postřehů a břitkost podání. Ale i tu nezůstává povídka na ploché úrovni šedé naturalistické studie. V těchto sprostých komediantech žije jistý skrytý půvab, jeden z nich má svou uměleckou pýchu a jiný mstí po letech všecka příkoří celého života vraždou nevinného jinak člověka, jenž kdysi jako hoch jim ublížil. Konec ztrácí se v psychologii šílenství, ale v té se autorovi již tak nedaří jako ve kresbě drastických životních jevů.

Vzpomínám-li však i při poslední povídce na jiného spisovatele, není to jen z úmyslnosti, ale proto že tato povídka »Rasík a pes« přímo k tomu nutí. Když čteme o rasíkovi a jeho ženě, jak vyhrabávají a jedí mrchy, jak je sedláci s bičem vyháňají ze vsí, jak kobylkář jeden daruje jim zlou, kousavou doggu, jak rasíce zemře a jak opuštěný rasík, když z potřebí lásky blíží se ke psu, setkává se u tohoto s výbuchem dávno hromaděného vzteku, a oba, člověk i zvíře, šilení zoufalstvím samoty a utrpení, vztekle se rvou — jak by bylo možno nevzpomenouti při tom na Šlejhara? Olbracht vyrovná se mu odvahou zraku a slova, nezastavující se ani před věcmi nejstrašnějšími a nejhnusnějšími; nedává sice jako Šlejhar svému vypravování hlubokého pozadí kosmického pessimismu, ale dovede lépe psát a je formově vyrovnanější.

Všecky tyto tři povídky jsou vypravovány větami lehce nesenými, spíše stručnými než mnohomluvnými, závažné okamžiky naznačeny jsou úsečně a často až suše, za to rozlévá se tok vypravování do větší šíře tam, kde jde o přírodní scenerie těchto truchilých dějů lidských. Tu pak Olbracht — se známou nedůsledností naturalistů, zapomíná, že tito tuláci, zloději a rasové nemají duševních dispozic, nutných k těmto náladám — ssaje lyrická kouzla určitých chvílí a pase se na barvách přírodních obrazů. Jeho naturalismus vůbec, třebaže ve své smělosti je drsný a neleká se ani brutálností, je ve zdravé rovnováze s jistým lyrickým impressionismem, jenž zlatí špinu těchto truchilých věcí a obestírá tyto kruté děje oparem jemné citlivosti. Detail je u Olbrachta vůbec silnější než kompozice celku, což platí zvláště o první povídce, jejíž náhle useknutý konec zůstává čtenáře neuspokojeného. Kniha jest projevem talentu při svém mládí nejen že životem silně nasyceného, ale co nad to, i formově už značně vytržbeného. Tím slibnější jsou možnosti dalšího vývoje Olbrachtova, jež dává tušit K.